नव्या

ISBN : 978-93-82771-17-3

ગાલા કિશોર જસુની વાર્તાઓમાં
વસ્તુ નિરૂપણની કળા

કાન્તિ બથવાર

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં વસ્તુ નિરૂપણની કળા

© કાન્તિ બથવાર

પ્રકાશક :
નવ્યા પબ્લિકેશન,
'ૐ', ગોકુલપાર્ક સોસાયટી, ૮૦ ફૂટ રોડ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૬૬૨૫ ૧૪૦૦૭

ટાઈપ સેટીંગ :
રાજ ગ્રાફિક્સ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૩૭૬૬ ૧૬૧૪૩

કિંમત : રૂા. ૧૨૦ /-

પ્રત : ૫૦૦

ISBN : 978-93-82771 - 17-3

આત્મનિવેદન

વર્ષ ૨૦૧૫ માં પી.એચ.ડી. ની ઉપાધિ માય ડિયર જયુની વાર્તાઓ પર સંશોધન-અભ્યાસ કરી મેળવી. જેમાં માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં વસ્તુ નિરૂપણની કળા - એ મુદ્દાની અભ્યાસપૂર્ણ છણાવટ કરીને, પુનઃ અવલોકીને પુસ્તક આકારે મૂકી રહ્યો છું.

વિદ્યાગુરૂ ડો. રાજેશભાઈ મકવાણાના માર્ગદર્શનથી આ કાર્ય વ્યાપક રીતે ઊંડાણપૂર્વકનું બનવા પામ્યું છે. ડૉ. રાજેશભાઈ મકવાણાએ મને પૂરી સહાનુભૂતિ અને સ્વતંત્રતાથી કાર્ય કરવા પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન પૂરાં પાડ્યાં તે બદલ તેમનો ઋણી છું.

મારા સંશોધનમાં અને પુસ્તક પ્રકાશિત કરવા સુધી જેમના આશિષ અને હૂંફ રહ્યાં છે એવા વિદ્યાગુરુઓ - ડો. બી. વી. મારૂ, ડૉ. અનિરૂદ્ધસિંહ ગોહિલ, ડૉ. એ. જે. મકવાણા, ડૉ. જે. જી. રાવલ, ડૉ. વિનોદ જોશી, શ્રી હરિશ્ચંદ્રભાઈ જોશી, ડૉ. એમ. જે. પરમાર, શ્રી યોગેશભાઈ આચાર્ય અને શ્રી હિતેશભાઈ જાનીને વંદન કરું છું.

આ કાર્યમાં જેમણે અંગત રસ લઈ આત્મીયભાવથી મારી પડખે રહ્યાં એવાં મિત્રો - હરેશભાઈ રાઠોડ, ડૉ. રાજેશ જાદવ, તુષાર વ્યાસ, બળવંતભાઈ સોલંકી, જાતુષ જોશી, દર્શક આચાર્ય, જયંત ડાંગોદરા, કુલદીપસિંહ વાળા, મુકેશ સોલંકી અને મનોજ સરવૈયાને આ સુખદ ક્ષણે સ્મરું છું.

સમયે-સમયે મારા કાર્યની બિરદાવી મને જેમણે નિરાશ થવા દીધો નથી એવા માય ડિયર જયુનો અને આ પુસ્તકને મૂર્તરૂપ આપવામાં જેમનો વિશેષ ફાળો છે એવા રાજેન્દ્રસિંહ ચૌહાણનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

અનુક્રમણિકા

૧	અનુઆધુનિક ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તા પ્રવાહ દર્શન	01
૨	'જીવ' વાર્તાસંગ્રહમાં વસ્તુ નિરૂપણ	27
3	'સંજીવની' વાર્તાસંગ્રહમાં વસ્તુ નિરૂપણ	38
૪	'થોડાં ઓઠાં' વાર્તાસંગ્રહમાં વસ્તુ નિરૂપણ	54
૫	'મને ટાણા લઈ જાવ' વાર્તાસંગ્રહમાં વસ્તુ નિરૂપણ	69

અનુઆધુનિક ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તા પ્રવાહ દર્શન

ગુજરાતી સાહિત્યમાં ટૂંકીવાર્તાનું એક કળા સ્વરૂપ તરીકે વિશિષ્ટ અને અનન્ય સ્થાન છે. આ ટૂંકીવાર્તાનો ઉદ્‌ભવ યુરોપમાં ૧૯'મી સદીમાં થયો. વાર્તાવિશ્વનો પ્રથમ વાર્તાકાર ગૉગોલ અને વિશ્વની પ્રથમ ટૂંકીવાર્તા 'ઓવરકોટ' છે. પશ્ચિમી ટૂંકીવાર્તાના પ્રભાવે-પ્રેરણાથી ગુજરાતી સાહિત્યમાં ૨૦'મી સદીમાં – 'ગાંધીયુગ'માં ટૂંકીવાર્તાના મંગલાચરણ થાય છે. પછીથી ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તા વિવિધ પ્રયોગો અને પરિવર્તન થકી વિસ્તરતી રહી છે. વિષયવસ્તુ, અભિવ્યક્તિકલા, રચનાપ્રયુક્તિઓ અને સર્જનાત્મક ભાષાપ્રયોગોથી આ સ્વરૂપ નિતનવાં રૂપો ધારણ કરતું રહ્યું છે. અહીં આપણે પ્રથમ પ્રકરણમાં 'અનુઆધુનિક ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તા પ્રવાહ દર્શન' વિશે વાત કરવાનો ઉપક્રમ છે. પરંતુ, અનુઆધુનિક ટૂંકીવાર્તામાં જે વલણો અને નવોન્મેષો પ્રગટ્યાં છે. તેનાં મૂળ પૂર્વેની ટૂંકીવાર્તાની પરંપરામાં રહેલાં છે. તો, પ્રથમ આપણે ટૂંકીવાર્તાના ઉદ્‌ભવ અને તેનાં વિકાસને જોઈએ.

પ્રારંભકાલીન ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તા

ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તાનો ઉદ્‌ભવ ગાંધીયુગમાં થયો છે. ગુજરાતી સાહિત્યની પ્રથમ ટૂંકીવાર્તા 'ગોવાલણી'(મલયાનિલ) છે. ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તાના પ્રારંભકાલીન વાર્તાકારો ધૂમ્કેતુ, દ્વિરેફ, ઉમાશંકર જોશી, સુન્દરમ્, ર.વ.દેસાઈ અને ઝવેરચંદ મેઘાણી જેવા સર્જકોના કલાપુરુષાર્થે તેને વ્યાખ્યાયિત કરી, તેનાં ચહેરાં-મ્હોરાંને વધુ સ્પષ્ટ ને ઉજળો બનાવ્યો. આ પ્રારંભકાલીન વાર્તાકારોએ ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તાના નિતનવાં રૂપોને ગુજરાતી ભાવક આગળ ધર્યાં. ધૂમકેતુની વાર્તાઓ ઘટનાપ્રધાન અને ભાવનાશીલતાના ગુણોવાળી છે. તેમની વાર્તાઓમાં અંતે ચોટ સધાય છે અને જીવનના કોઈ એક ખંડ કે અંશ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હોય છે. તેમણે મનુષ્યજીવનની અનેક વાસ્તવિક્તાઓ અને નિતનિરાળા જીવનબિંદુઓને તણખાં સ્વરૂપે મૂક્યાં છે. ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તાને સૌપ્રથમવાર એક સ્વતંત્ર કલાપ્રકાર તરીકે સ્થાપવાનો યશ તેમને નિ:સંકોચપણે આપી શકાય. તેમની 'પોસ્ટ ઑફિસ', 'હૃદયપલટો', 'એક ટૂંકી મુસાફરી', 'ભૈયાદાદા', 'વિનિપાત', 'સત્યનું દર્શન', 'જુમોભિસ્તી', 'દેવદૂત', 'અદૃશ્ય સત્તા', 'રતનો ઢોલી', 'પાર્કર પેન', 'મીરાંણી', 'માતાની માતા', 'એની સમજણ', 'રજપૂતાણી',

માય ફિચર જયુની વાર્તાઓમાં
પાત્રાલેખનની કળા

કાન્તિ બથવાર

नव्या

ISBN : 978-93-82771-18-0

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં પાત્રાલેખનની કળા

© કાન્તિ બથવાર

પ્રકાશક :
નવ્યા પબ્લિકેશન,
'ૐ', ગોકુલપાર્ક સોસાયટી, ૮૦ ફૂટ રોડ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૬૬૨૫ ૧૪૦૦૭

ટાઈપ સેટીંગ :
રાજ ગ્રાફિકસ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૩૭૬૬ ૧૬૧૪૩

કિંમત : રૂા. ૧૦૦ /-

પ્રત : ૫૦૦

ISBN : 978-93-82771-18-0

આત્મનિવેદન

વર્ષ ૨૦૧૫ માં પી.એચ.ડી. ની ઉપાધિ માય ડિયર જયુની વાર્તાઓ પર સંશોધન-અભ્યાસ કરી મેળવી. જેમાં માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં પાત્રાલેખનની કળા - એ મુદ્દાની અભ્યાસપૂર્ણ છણાવટ કરીને, પુનઃ અવલોકીને પુસ્તક આકારે મૂકી રહ્યો છું.

વિદ્યાગુરૂ ડો. રાજેશભાઈ મકવાણાના માર્ગદર્શનથી આ કાર્ય વ્યાપક રીતે ઊંડાણપૂર્વકનું બનવા પામ્યું છે. ડૉ. રાજેશભાઈ મકવાણાએ મને પૂરી સહાનુભૂતિ અને સ્વતંત્રતાથી કાર્ય કરવા પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન પૂરાં પાડયાં તે બદલ તેમનો ઋણી છું.

મારા સંશોધનમાં અને પુસ્તક પ્રકાશિત કરવા સુધી જેમના આશિષ અને હૂંફ રહ્યાં છે એવા વિદ્યાગુરુઓ - ડો. બી. વી. મારૂ, ડૉ. અનિરૂદ્ધસિંહ ગોહિલ, ડૉ. એ. જે. મકવાણા, ડૉ. જે. જી. રાવલ, ડૉ. વિનોદ જોશી, શ્રી હરિશ્ચંદ્રભાઈ જોશી, ડૉ. એમ. જે. પરમાર, શ્રી યોગેશભાઈ આચાર્ય અને શ્રી હિતેશભાઈ જાનીને વંદન કરું છું.

આ કાર્યમાં જેમણે અંગત રસ લઈ આત્મીયભાવથી મારી પડખે રહ્યાં એવાં મિત્રો - હરેશભાઈ રાઠોડ, ડૉ. રાજેશ જાદવ, તુષાર વ્યાસ, બળવંતભાઈ સોલંકી, જાતુષ જોશી, દર્શક આચાર્ય, જયંત ડાંગોદરા, કુલદીપસિંહ વાળા, મુકેશ સોલંકી અને મનોજ સરવૈયાને આ સુખદ ક્ષણે સ્મરું છું.

સમયે-સમયે મારા કાર્યની બિરદાવી મને જેમણે નિરાશ થવા દીધો નથી એવા માય ડિયર જયુનો અને આ પુસ્તકને મૂર્તરૂપ આપવામાં જેમનો વિશેષ ફાળો છે એવા રાજેન્દ્રસિંહ ચૌહાણનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

અનુક્રમણિકા

૧	ભૂમિકા	01
૨	'જીવ' વાર્તાસંગ્રહમાં પાત્ર સંયોજના	03
૩	'સંજીવની' વાર્તાસંગ્રહમાં પાત્ર સંયોજના	11
૪	'થોડાં ઓઠાં' વાર્તાસંગ્રહમાં પાત્ર સંયોજના	32
૫	'મને ટાણા લઈ જાવ' વાર્તાસંગ્રહમાં પાત્ર સંયોજના	61

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં પાત્ર સંયોજના

ભૂમિકા

પ્રકરણ-૩માં મારે માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં પાત્રસંયોજના વિશે વાત કરવાની છે. કૃતિનાં પાત્રો સર્જકના માનસપુત્રો હોય છે. આ પાત્રોની પડછે રહીને સર્જક બોલતો હોય છે. સર્જકે જોયેલું, જાણેલું અને અનુભવેલા જગતને પાત્ર થકી વ્યક્ત કરતો હોય છે. કથાસાહિત્યમાં પાત્ર એ આગવું અને મહત્ત્વનું ઘટક છે. કથામાં પાત્રો હોય છે અને પાત્રો થકી જ કથાનો વિકાસ-ગતિ સંભવે છે. પાત્રજીવનની ક્રિયા-પ્રતિક્રિયા, આઘાત-પ્રત્યાઘાત, સંવેદના, સંઘર્ષ અને સંવાદોથી કથામાં જીવંતતાનો આવિર્ભાવ થાય છે. કથાસાહિત્યમાં પાત્રનું શું મહત્ત્વ છે, તે સમજાવતાં શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણી કહે છે કે, - "નબળો વાર્તાકાર જ પોતાનાં પાત્રોને ઘડે છે, એ (એમનું) સંચાલન કરે છે, અને (એમની પાસે) વાતો કરાવે છે. સાચો વાર્તાકાર તો પોતાનાં પાત્રોને કાન માંડીને સાંભળે છે, અને એમનું સંચલન જોયા કરે છે ; એમને ઓળખે છે તે અગાઉ જ વાતો કરતા સાંભળે છે, અને એ શું બોલી રહ્યાં છે તે સાંભળ્યા પરથી જ એ કોણ છે તે ધીમે ધીમે કળી કાઢે છે." ('પરિભ્રમણ' પૃ.-૨૨)

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં ભાત-ભાતનાં, જાત-જાતનાં વિવિધ સામાજિક સ્તરનાં, જુદી-જુદી વયનાં, નોખી-નિરાળી માનસિક ચેતના અને સંવેદના ધરાવતાં તેમજ પોતીકું આગવું વ્યક્તિત્વ અને અસ્તિત્વ લઈને આવતાં પાત્રો આપણી સામે ઉપસ્થિત થાય છે. આ વાર્તાઓમાં પ્રેમીયુગલ છે, તો પ્રેમના વિરહમાં ઝૂરતાં અને એકબીજાથી દૂર રહ્યાં-રહ્યાં જીવન જીવ્યે જાય છે. જીવનની કઠોર વાસ્તવિકતાને સ્વીકારી શકતાં – ન સ્વીકારી શકતાં અને કાળની થપાટો સહન કરતા પાત્રો છે. કોઈ જીવનનાં વિધેયાત્મક મૂલ્યોને ઉજાગર કરતા અને માનવતાની મહેક પ્રસરાવતાં પાત્રો છે. કોઈ પાત્ર પોતાના અસ્તિત્વ સ્થાપવાના સંઘર્ષમાં પોતાપણું ગુમાવી બેસે છે. તો, કોઈ શારીરિક વિચિત્રતાને લઈને વિચિત્ર માનસિકતા ધરાવે છે. કોઈ આત્મરતિમાં રાચે છે, તો, કોઈ આત્મવિરક્તિમાં સરી પડે છે. કોઈ અતિસ્નેહના કારણે જીવન ખોઈ બેસે છે. 'થોડાં ઓઠાં' સંગ્રહમાં વિષયલાલસા ધરાવતાં અને તેની પૂર્તિ અર્થે

नव्या

ISBN : 978-93-82771-21-0

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં ભાષા સંરચના

કાન્તિ બથવાર

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં ભાષા સંરચના

કાન્તિ બથવાર

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં ભાષા સંરચના

© કાન્તિ બથવાર

પ્રકાશક :
નવ્યા પબ્લિકેશન,
'ૐ', ગોકુલપાર્ક સોસાયટી, ૮૦ ફૂટ રોડ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૬૬૨૫ ૧૪૦૦૭

ટાઈપ સેટીંગ :
રાજ ગ્રાફિક્સ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૩૭૬૬ ૧૬૧૪૩

કિંમત : રૂા. ૧૦૦ /-

પ્રત : ૫૦૦

ISBN : 978-93-82771 - 21-0

આત્મનિવેદન

વર્ષ ૨૦૧૫ માં પી.એચ.ડી. ની ઉપાધિ માય ડિયર જયુની વાર્તાઓ પર સંશોધન-અભ્યાસ કરી મેળવી. જેમાં માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં ભાષા સંરચના - એ મુદ્દાની અભ્યાસપૂર્ણ છણાવટ કરીને, પુનઃ અવલોકીને પુસ્તક આકારે મૂકી રહ્યો છું.

વિદ્યાગુરૂ ડૉ. રાજેશભાઈ મકવાણાના માર્ગદર્શનથી આ કાર્ય વ્યાપક રીતે ઊંડાણપૂર્વકનું બનવા પામ્યું છે. ડૉ. રાજેશભાઈ મકવાણાએ મને પૂરી સહાનુભૂતિ અને સ્વતંત્રતાથી કાર્ય કરવા પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન પૂરાં પાડયાં તે બદલ તેમનો ઋણી છું.

મારા સંશોધનમાં અને પુસ્તક પ્રકાશિત કરવા સુધી જેમના આશિષ અને હૂંફ રહ્યાં છે એવા વિદ્યાગુરુઓ - ડૉ. બી. વી. મારૂ, ડૉ. અનિરૂદ્ધસિંહ ગોહિલ, ડૉ. એ. જે. મકવાણા, ડૉ. જે. જી. રાવલ, ડૉ. વિનોદ જોશી, શ્રી હરિશ્ચંદ્રભાઈ જોશી, ડૉ. એમ. જે. પરમાર, શ્રી યોગેશભાઈ આચાર્ય અને શ્રી હિતેશભાઈ જાનીને વંદન કરું છું.

આ કાર્યમાં જેમણે અંગત રસ લઈ આત્મીયભાવથી મારી પડખે રહ્યાં એવાં મિત્રો - હરેશભાઈ રાઠોડ, ડૉ. રાજેશ જાદવ, તુષાર વ્યાસ, બળવંતભાઈ સોલંકી, જાતુષ જોશી, દર્શક આચાર્ય, જયંત ડાંગોદરા, કુલદીપસિંહ વાળા, મુકેશ સોલંકી અને મનોજ સરવૈયાને આ સુખદ ક્ષણે સ્મરું છું.

સમયે-સમયે મારા કાર્યની બિરદાવી મને જેમણે નિરાશ થવા દીધો નથી એવા માય ડિયર જયુનો અને આ પુસ્તકને મૂર્તરૂપ આપવામાં જેમનો વિશેષ ફાળો છે એવા રાજેન્દ્રસિંહ ચૌહાણનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

અનુક્રમણિકા

૧.	ભૂમિકા	01
૨.	'જીવ' વાર્તાસંગ્રહમાં ભાષા સંરચના	09
૩.	'સંજીવની' વાર્તાસંગ્રહમાં ભાષા સંરચના	18
૪.	'થોડાં ઓઠાં' વાર્તાસંગ્રહમાં ભાષા સંરચના	49
૫.	'મને ટાણા લઈ જાવ' વાર્તાસંગ્રહમાં ભાષા	77

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં ભાષા સંરચના

ભૂમિકા

ભાષા એ સાહિત્યસર્જનનું ઉપાદાન-માધ્યમ છે. ભાષાની સબળતા કે નિર્બળતા કૃતિને સક્ષમ કે અસક્ષમ બનાવતી હોય છે. ભાષાથી જ સર્જક વ્યક્ત થતો હોય છે અને શૈલી ઘડાતી હોય છે. કૃતિમાં સર્જક વાણીસૌંદર્યના વિવિધ સ્તરોને વિસ્તારતો હોય છે. ભાષા થકી જ વસ્તુવિકાસ, પાત્ર-ચરિત્રની ખીલવણી અને પરિવેશમાં સજીવતા આવતી હોય છે. ભાષાની સાતત્યતા અને સુગ્રથિતાને કારણે જ કૃતિનું સંયોજન-સંકલન સધાતું હોય છે. કોઈપણ સર્જક માટે એ જરૂરી છે કે સાહિત્યિક ક્લાકૃતિના અવતરણ માટે સઘન, સબળ, સક્ષમ અને સૂક્ષ્મ ભાષા નિપજાવવી પડે છે. એટલે તો ક્લાકૃતિમાં ભાવ તેવી ભાષાનો મહિમા છે.

સાહિત્ય માત્ર સંગોપનની કળા છે. આ સંગોપન કે રહસ્યમય ક્ષણ એ ટૂંકીવાર્તાની ગુણ લાક્ષણિકતા છે. ટૂંકીવાર્તામાં વાર્તાકાર આ રહસ્યમય ક્ષણને આરંભથી અંત સુધી માવજત કરી ખીલવતો હોય છે. આ રહસ્યમય ક્ષણનાં આલેખન માટે વાર્તાકારે પ્રતીકાત્મક, અર્થસભર; વ્યંજનાસભર અને સંકેતાત્મક ભાષા નિપજાવવી પડે છે. ટૂંકી-વાર્તામાં લાઘવ અને રમણીયતાનાં આવિષ્કરણ માટે ધનુષ્યની ખેંચાયેલી પણછ જેવી સન્નધ અને અશિથિલ ભાષા અપેક્ષિત છે. તેથી ટૂંકીવાર્તામાં એક પણ વધારાનો શબ્દ નભી ન શકે.

ટૂંકીવાર્તા એ કથાસાહિત્યનો એક પ્રકાર છે. કવિતા અને નિબંધ કરતાં એ વિશેષ માનવજીવનથી સંદર્ભિત છે. ટૂંકીવાર્તામાં સમગ્ર માનવજીવન નહીં, પરંતુ માનવજીવનની કોઈ એક ભાવાત્મક ક્ષણ, કોઈ એક અંશ, કોઈ એક ઘટના કે કોઈ એક ખંડને વાર્તાકાર ઘટનાનું વાર્તાન્તરણ કરતો હોય છે. આવી ભાવાત્મક ઘટનાને નિરૂપવા માટે ચોટદાર ને રસાળ ભાષા અનિવાર્ય છે. ટૂંકીવાર્તામાં પાત્રાનુસારી ભાષા અપેક્ષિત છે. વાર્તાકાર કથાના પરિવેશનું નિર્માણ કરી, તેમાં પાત્રોને રમતાં મૂકે છે. પાત્રો થકી વસ્તુવિકાસ શક્ય બને છે. વાર્તાનો ક્લાદેહ કથન, વર્ણન અને સંવાદના ગદ્યરૂપોથી ઘડાયેલો હોય છે. વાર્તાકાર કથન કે વર્ણન પદ્ધતિએ જે-તે પાત્રની ઓળખ પરિચય કરાવી તેને ખીલવતો હોય છે. વાર્તામાં પાત્રના કાકૂ, સ્વગતોક્તિ કે સંવાદોથી

માય કિયાર જસુની વાર્તાઓનો અભ્યાસ અને અવલોકન

કાન્તિ બબવાર

नव्या

ISBN : 978-93-82771-19-7

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં અભ્યાસ અને અવલોકન

કાન્તિ બથવાર

A

માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં અભ્યાસ અને અવલોકન

© કાન્તિ બથવાર

પ્રકાશક :
નવ્યા પબ્લિકેશન,
'ૐ', ગોકુલપાર્ક સોસાયટી, ૮૦ ફૂટ રોડ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૬૬૨૫ ૧૪૦૦૭

ટાઈપ સેટીંગ :
રાજ ગ્રાફિક્સ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૩૭૬૬ ૧૬૧૪૩

કિંમત : રૂા. ૧૨૦ /-

પ્રત : ૫૦૦

ISBN:978-93-82771-19-7

આત્મનિવેદન

વર્ષ ૨૦૧૫ માં પી.એચ.ડી. ની ઉપાધિ માય ડિયર જયુની વાર્તાઓ પર સંશોધન-અભ્યાસ કરી મેળવી. જેમાં માય ડિયર જયુની વાર્તાઓનો અભ્યાસ અને અવલોકન - એ મુદ્દાની અભ્યાસપૂર્ણ છણાવટ કરીને, પુનઃ અવલોકીને પુસ્તક આકારે મૂકી રહ્યો છું.

વિદ્યાગુરૂ ડો. રાજેશભાઈ મકવાણાના માર્ગદર્શનથી આ કાર્ય વ્યાપક રીતે ઊંડાણપૂર્વકનું બનવા પામ્યું છે. ડૉ. રાજેશભાઈ મકવાણાએ મને પૂરી સહાનુભૂતિ અને સ્વતંત્રતાથી કાર્ય કરવા પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન પૂરાં પાડયાં તે બદલ તેમનો ઋણી છું.

મારા સંશોધનમાં અને પુસ્તક પ્રકાશિત કરવા સુધી જેમના આશિષ અને હૂંફ રહ્યાં છે એવા વિદ્યાગુરુઓ - ડો. બી. વી. મારૂ, ડૉ. અનિરૂદ્ધસિંહ ગોહિલ, ડૉ. એ. જે. મકવાણા, ડૉ. જે. જી. રાવલ, ડૉ. વિનોદ જોશી, શ્રી હરિશ્ચંદ્રભાઈ જોશી, ડૉ. એમ. જે. પરમાર, શ્રી યોગેશભાઈ આચાર્ય અને શ્રી હિતેશભાઈ જાનીને વંદન કરું છું.

આ કાર્યમાં જેમણે અંગત રસ લઈ આત્મીયભાવથી મારી પડખે રહ્યાં એવાં મિત્રો - હરેશભાઈ રાઠોડ, ડૉ. રાજેશ જાદવ, તુષાર વ્યાસ, બળવંતભાઈ સોલંકી, જાતુષ જોશી, દર્શક આચાર્ય, જયંત ડાંગોદરા, કુલદીપસિંહ વાળા, મુકેશ સોલંકી અને મનોજ સરવૈયાને આ સુખદ ક્ષણે સ્મરું છું.

સમયે-સમયે મારા કાર્યની બિરદાવી મને જેમણે નિરાશ થવા દીધો નથી એવા માય ડિયર જયુનો અને આ પુસ્તકને મૂર્તરૂપ આપવામાં જેમનો વિશેષ ફાળો છે એવા રાજેન્દ્રસિંહ ચૌહાણનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

અનુક્રમણિકા

૧.	રાજકપૂરનો ટાપુ	01
૨.	ડારવીનનો પિતરાઈ	15
૩.	જીવ	19
૪.	છકડો	36
૫.	અને, ધીમે ધીમે તાળીઓ પડતી રહી	40
૬.	ટપભાના ઓરતા	42
૭.	છુટ્ટા ઘા	48
૮.	ઝબૂકિયા જમાદાર	52
૯.	સંજીવની	56
૧૦.	મેરે સપનોં કી રાની, કબ આયેગી તૂંઉ!	62
૧૧.	દેવસ્થાન	67
૧૨.	માસ્તરનો ઑમ	68
૧૩.	ફજેતાં	72
૧૪.	બાપ-દીકરી	80
૧૫.	નિયતિ	89
૧૬.	મને ટાણા લઈ જાવ	95
૧૭.	વણજારો	103
૧૮.	વળતો ઘા	110

માય ડિયર જયુ અનુઆધુનિક ગુજરાતી ટૂંકીવાર્તા પ્રવાહના અગ્રગણ્ય વાર્તાકાર છે. તેમનાં વાર્તાસંગ્રહો 'જીવ', 'સંજીવની', 'થોડાં ઓઠાં' અને 'મને ટાણા લઈ જાવ'ની ઘણી બધી વાર્તાઓ વસ્તુ, પાત્ર, ભાષા અને અભિવ્યક્તિની રીતે અનોખું વૈવિધ્ય ધરાવે છે. પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં માય ડિયર જયુના ચારેય સંગ્રહોમાંથી નીવડી આવેલી સર્જનાત્મક વાર્તાઓનું અવલોકન અને અભ્યાસ કરવાનો ઉપક્રમ છે.

રાજકપૂરનો ટાપુ

'રાજકપૂરનો ટાપુ' વાર્તા માય ડિયર જયુની સભર અને સમૃદ્ધ ટૂંકીવાર્તા છે. આ વાર્તા તેમના સમગ્ર વાર્તાસર્જનનો વિશેષ છે. વાર્તાનો વિષય છે નિર્મળ પ્રેમ. અરમાનખાં અને અમીનાબીબી આ ટૂંકીવાર્તાનાં પ્રેમીપાત્રો છે. અહીં નથી પ્રણયનો શૃંગાર કે નથી વિપ્રલંભી વિષાદી વિયોગ. અહીં તો એકબીજાને જોયાનું સુખ પણ છે ને દુઃખ પણ છે. પરિવેશ છે નળસરોવરનો. અરમાન અને અમીના બાળપણમાં સાથે રમતાં-રમતાં સ્નેહનાં તંતુએ જોડાય છે ને યુવાનીમાં આવતા બંનેનું લગ્ન જુદી-જુદી વ્યક્તિ સાથે થઈ જાય છે. અત્યારે અરમાનખાં વિધૂર છે ને તેને જુસબ નામનો એક દીકરો છે. અમીનાબીબી પણ વિધવા છે ને તેમને એક દીકરી છે. અરમાનખાં નળસરોવરમાં હોડી ચલાવે છે. અહીં આવતાં પ્રવાસીઓને હોડીમાં નળસરોવરની સફર કરાવી જાત-જાતનાં પક્ષીઓ બતાવવાનો ધંધો કરે છે. અમીનાબીબીનો દંગો નળસરોવરમાં આવેલા સૌથી મોટો ટાપુ-રાજકપૂરના ટાપુ પર છે. તેઓ અહીં ફરવા આવેલાં ટુરિસ્ટોને બાજરાનો રોટલો, ચટણી ને છાશ પ્રેમથી જમાડે છે. અરમાનખાં અને અમીનાબીબી એકબીજાની હાજરીમાં એકબીજા સામે નજર પણ નથી મિલાવતા કે નથી એક હરફ પણ ઉચ્ચારતાં. અરમાનખાંના શબ્દોમાં કહીએ તો- "કોણ જાણે, એ મારી નજીક

ગુરિલાવન

[illegible]

नव्या

ISBN : 978-93-[illegible]

કૃતિભાવન

કાન્તિ બથવાર

જે-તે
ગઈ
હૃદય
–
હેલ,
શ્રી
ચાર્ય
ાઈ
કી,
ળા,
રા
ઈ,

A

કૃતિભાવન

© કાન્તિ બથવાર

પ્રકાશક :
નવ્યા પબ્લિકેશન,
'ૐ', ગોકુલપાર્ક સોસાયટી, ૮૦ ફૂટ રોડ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૬૬૨૫ ૧૪૦૦૭

ટાઈપ સેટીંગ :
રાજ ગ્રાફિક્સ, સુરેન્દ્રનગર
મો. ૯૩૭૬૬ ૧૬૧૪૩

કિંમત : રૂા. ૧૫૦ /-

ISBN:978-93-82771-20-3

આત્મનિવેદન

સાહિત્યના વિદ્યાર્થી હોવાના નાતે અધ્યયન-અધ્યાપન નિમિત્તે જે-તે કૃતિઓમાંથી પસાર થવાનું બન્યું. જે કૃતિ વિશેષ ગમી ગઈ – સ્પર્શી ગઈ તેનાં વિશે લખવાનું બન્યું. પણ કોઈ વિવેચકની મુદ્રાથી નહીં પણ સહૃદય ભાવકના પ્રતિભાવ રૂપે - સાહિત્યના વિદ્યાર્થીના અભ્યાસ લેખે.

આ સુખદ ક્ષણે સ્મરું છું :

- જેમના આશિષ અને હૂંફ રહ્યાં છે એવા વિદ્યાગુરુઓ – ડૉ.બી.વી.મારૂ, ડૉ.રાજેશભાઈ મકવાણા, ડૉ.અનિરુદ્ધસિંહ ગોહિલ, ડૉ.એ.જે. મકવાણા, ડૉ.જે.જી.રાવલ, ડૉ.વિનોદ જોશી, શ્રી હરિશ્ચંદ્રભાઈ જોશી, ડૉ.એમ.જે.પરમાર, શ્રી યોગેશભાઈ આચાર્ય અને શ્રી હિતેશભાઈ જાનીને વંદન કરું છું.
- જેઓ આત્મીયભાવથી મારી પડખે રહ્યા એવા મિત્રો – હરેશભાઈ રાઠોડ, ડૉ.રાજેશ જાદવ, તુષાર વ્યાસ, બળવંતભાઈ સોલંકી, જાતુષ જોશી, દર્શક આચાર્ય, જ્યંત ડાંગોદરા, કુલદીપસિંહ વાળા, મુકેશ સોલંકી, પ્રવીણ કુકડિયા અને મનોજ સરવૈયા.
- મારા સ્નેહીજન રાજેન્દ્રસિંહ ચૌહાણ અને માય ડીયર જયુ.
- મારા પરિવારના સભ્યો - મમ્મી-પપ્પા મોહનભાઈ-મણીબહેન, મારા પત્ની પાર્વતી, મારો દીકરો નિસર્ગ, મોટાભાઈ-જગદીશભાઈ, લઘુબંધુ ઘનશ્યામ અને વિનોદ તેમજ બહેન રાધા.

અનુક્રમણિકા

૧. જેસલમેર : પથ્થર પર હીરભરત

૨. 'ઠસ્સો'નું સૌંદર્ય

૩. આકાશ-પાતાળનું પરિમાણ સાધતી કૃતિ

૪. જીવનની વાસ્તવિકતાનું બયાન કરતી ગઝલ

૫. બે કાવ્યોનો તુલનાત્મક આસ્વાદ

૬. 'અંતર'ની ગઝલો

૭. 'ઘર બદલવાનું કારણ' ની સમીક્ષા

૮. એક મરશિયા વિશે

૯. 'જીવ' વાર્તાનો આસ્વાદ

૧૦. માય ડિયર જયુની વાર્તાઓમાં દલિત સંવેદના

૧૧. મડિયાની વાર્તાઓમાં પાત્ર સંયોજનની કળા

૧૨. 'પોપડો' વાર્તાનું ભાષાસૌંદર્ય

૧૩. 'વૃક્ષાલોક'નો અભ્યાસ

૧૪. 'રેવન્યૂ સ્ટેમ્પ'ના બે પ્રકરણ વિશે

જેસલમેર

મરુથલે મોતીમઢ્યું આ નગર,
એને ટોડલે મોર અને ભીંતે ફરે હાથી,
ઝરૂખે ઝરૂખે પથ્થરનું હીરભરત,
બારીએ બારીએ તરવારોનાં તોરણ,
સાંજના અજવાળે ભીંતો
નારંગી ચૂંદડીની જેમ ફરફરે
બારણે લોઢાના કડે,
આઠ પેઢીના હાથનો ઘસરકો,
ફળિયે ફરે બેચાર બકરાં શ્યામ,
ડેલી બા'ર ડહેંકાર દે કામઢું ઊંટ
વચલી વંડીએ સુકાય રાતાં ચીર
અંદરને ઓરડે ફુગાઈ ગયેલાં-
અંધારે ફરફરે ઢીલી વાટ
લાલચટક ચૂલાની ઝાળ
અને ચૂંદડીના અજવાળે
રોટલા ટીપતી સોનેરી કન્યા.

- ગુલામ મોહમ્મદ શેખ

કવિ ગુલામ મોહમ્મદ શેખનું 'જેસલમેર' સ્થળ સૌંદર્યનો બોધ કરાવતું કાવ્ય છે. કવિ ભાવકને જેસલમેરની ઓળખ કાવ્યાત્મક રીતે કરાવે છે. કવિની દૃષ્ટિમાં જે જેસલમેર ઝિલાયું છે, તે ચિત્રો, રંગોની ભાતવાળું છે. 'જેસલમેર'માં પ્રયોજાયેલ કલ્પનો, રંગસૃષ્ટિની પ્રતીકાત્મકતા અને